

Поліщук Т.С.

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0000-0003-4484-5526

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Актуальність статті полягає в тому, що правова культура є важливим складником будь-якого суспільства, який визначає ступінь відповідності громадян законам, рівень довіри до правосуддя та загальну правову свідомість. В Україні розвиток правової культури має велике значення в контексті будівництва демократичної та правової держави. Проте, на шляху до вдосконалення правової культури стоять численні виклики та проблеми. Недостатня правова освіченість, корупція, недовіра до правосуддя та інші негативні явища ускладнюють цей процес. Метою статті є проведення аналізу та ідентифікація основних проблем, які впливають на розвиток правової культури в Україні, а також визначення конкретних перспектив та шляхів для вдосконалення правової культури в Україні. Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу сучасного стану правової культури в Україні, а також проблемним аспектам в розвитку правової культури в Україні. Серед проблемних аспектів зазначаються недостатня правова освіченість населення, низький рівень дотримання правових норм, корупція та беззаконня, а також неефективність методів виховання та відсутність доступу до правової інформації. У контексті перспектив вдосконалення правової культури в Україні розглядаються такі напрямки, як освітня реформа, інформаційна кампанія, створення сприятливого правового середовища, використання інноваційних методів виховання та підтримка розвитку громадянського суспільства. Висновки статті спрямовані на підвищення рівня правової свідомості та відповідальності перед законом українського суспільства. Правова культура в Україні відображається на кількох рівнях, і вона має як позитивні, так і негативні аспекти. З однієї сторони, українське суспільство проявляє певний рівень правової свідомості, що виявляється у великій увазі до прав і обов'язків, збереженні законності та відповідальності перед законом. З іншої сторони, існують проблеми, такі як корупція, неузгодженість законодавства, недостатня довіра до правоохоронних органів та судової системи. Сучасний стан правової культури в Україні потребує серйозних зусиль зі сторони влади, суспільства та освітніх установ для впровадження системних заходів з підвищення правової свідомості та відповідальності перед законом. Тільки шляхом спільних зусиль можна змінити ситуацію та побудувати справедливе та законне суспільство. Для поліпшення стану правової культури в Україні потрібні системні реформи у сфері правосуддя, правової освіти, а також забезпечення прозорості та відкритості владних структур.

Ключові слова: правова культура, правова система, державна політика, громадянське суспільство, корупція, деформація правосвідомості, справедливість, правова поведінка, правове виховання, субкультура, контркультура.

Вступ. Правова культура є важливим складником будь-якого суспільства, який визначає ступінь відповідності громадян законам, рівень довіри до правосуддя та загальну правову свідомість. В Україні розвиток правової культури має велике значення в контексті будівництва демократичної та правової держави.

Проте, на шляху до вдосконалення правової культури стоять численні виклики та проблеми. Недостатня правова освіченість, корупція, недовіра до правосуддя та інші негативні явища ускладнюють цей процес. Проте, у кожній про-

блемі ховається можливість для змін, та вдосконалення правової культури в Україні не є винятком.

Аналіз досліджень і публікацій. Зважаючи на поточний стан огляду питання розвитку правової культури в Україні, варто відзначити праці наступних науковців: С.М. Скуріхін, О.В. Петришин, Т.Є. Кагановська, О.С. Передерій, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, О.В. Пунько, Р.А. Сербин та інші.

Метою статті є проведення аналізу та ідентифікація основних проблем, які впливають на розвиток правової культури в Україні, а також

визначення конкретних перспектив та шляхів для вдосконалення правової культури в Україні.

Результати дослідження. Дійсно, правова культура – це складне та багатогранне поняття, яке може мати різні інтерпретації залежно від контексту та культурного середовища. Незважаючи на значний прогрес у дослідженні та розвитку правової культури, досі не існує загальновищого та універсального визначення цього поняття [1, с. 15].

Загальною тенденцією є те, що правова культура включає в себе комплекс знань, цінностей, норм, навичок та умінь, які визначають співжиття людей у суспільстві на основі права та закону. Проте, саме тлумачення цих компонентів та їх взаємодія може різнитися в залежності від культурних, історичних та соціальних особливостей кожної країни.

У зв'язку з цим існують сотні різних дефініцій правової культури та її образів, які відображають різноманітні підходи та перспективи її розуміння. Деякі визначення звертають увагу на роль права в житті суспільства та важливість дотримання правових норм, інші акцентують увагу на процесах формування правосвідомості та розвитку правових цінностей серед громадян.

Сучасна юридична наука розглядає правову культуру суспільства як ключовий аспект правової реальності, аналізуючи її у контексті сучасних трансформацій, що відбуваються у правовій системі конкретних держав світу. Правова культура вважається складною системою, яка включає в себе різноманітні аспекти та компоненти, що впливають на сприйняття та використання права в суспільстві [2, с. 92].

Основними компонентами правової культури суспільства є: система норм і принципів права як регуляторів суспільних відносин (цей компонент визначає набір правових норм, законів, інститутів та процедур, які визначають правову систему країни і регулюють поведінку її громадян); правовий статус суб'єктів права (включає в себе права та обов'язки громадян, організацій, державних установ та інших суб'єктів, що діють у правовому полі); стан законності та правопорядку в суспільстві (цей аспект відображає рівень дотримання правових норм і принципів, ефективність роботи правоохоронних органів та судової системи, а також загальну довіру громадян до правової системи); масова правова свідомість (це рівень усвідомлення громадянами їхніх прав і обов'язків, знання правових норм та умінь їх застосовувати у практичному житті) [2, с. 92].

Для повноцінного розкриття кожного з перерахованих компонентів важливо аналізувати правову культуру в «режимі реального часу», тобто враховуючи актуальні виклики та завдання, які стоять перед правовою системою у певний історичний момент [2, с. 92]. Це означає постійне оновлення та адаптацію правової системи до поточних потреб суспільства, з урахуванням його розвитку, культурних особливостей та цінностей. Тільки такий підхід дозволить досягти ефективного функціонування демократичної, правової держави та забезпечити захист прав і свобод громадян.

Від категорії «правова культура суспільства» необхідно відрізнити категорію «правова субкультура». Співвідносяться вони як ціле (правова культура суспільства) і його частина (правова субкультура). У літературі не завжди вказується суб'єкт правової субкультури. Як частина загальної правової культури, вона представляє собою систему цінностей, норм, установок і життєвого стилю, характерних для певної соціальної групи. Тобто, вона є своєрідним «підтипом» або «підгрупою» правової культури, яка властива конкретній соціальній групі, і включає в себе особливості, властиві цій групі, які відрізняють її від загальних правових цінностей суспільства в цілому. Правова субкультура не протистоїть загальній правовій культурі суспільства, але доповнює її, додаючи до загальних правових цінностей нові аспекти, притаманні саме цій групі. Наприклад, правова субкультура працівників органів внутрішніх справ може включати в себе специфічні норми поведінки, професійні етичні принципи та підходи до виконання своїх обов'язків, які можуть відрізнятися від загальних правових стандартів суспільства [3, с. 320–321].

Згідно з традиційною науковою термінологією, важливо розрізнити правову субкультуру від правової контркультури, яка представляє собою окремий тип субкультури. Правова субкультура відображає специфічність правових цінностей, норм та установок, характерних для певних соціальних груп, і доповнює загальні правові стандарти суспільства. З іншої сторони, правова контркультура є прямим антиподом загальних правових цінностей та норм суспільства. Вона виступає як альтернатива домінуючій правовій системі і включає в себе кримінальну ідеологію, моральність, спосіб життя, організацію і культ, що відрізняються від прийнятих в суспільстві. Кримінальна субкультура, як частина правової контркультури, відтіняється від загальної куль-

тури суспільства і паразитує на ній, протистоячи і виступаючи проти її цінностей та принципів [3, с. 321].

На нашу думку, контркультура може виступати не лише як альтернатива домінуючій культурі, але й як важливий проблемний аспект в розвитку правової культури. Ось кілька ключових аргументів, що підтримують цю думку: порушення правопорядку (деякі аспекти контркультури можуть прямо порушати закони та правові норми, що призводить до розколу в суспільстві і підриву авторитету правової системи); зменшення довіри до правосуддя (якщо контркультурні рухи зазнають несправедливого чи непропорційного реагування з боку правоохоронних органів або судової системи, це може призвести до загального зменшення довіри до судової влади та правосуддя); конфлікти з загальною культурою (контркультура може створювати конфлікти з домінуючими цінностями і нормами суспільства, що може призвести до соціальної напруженості та конфронтації); ризик насильства та конфліктів (деякі форми контркультури можуть призвести до насильства та конфліктів у суспільстві, що загрожує безпеці та стабільності).

Тому, необхідно уважно враховувати як позитивний, так і негативний вплив контркультури на розвиток правової культури. Важливо шукати шляхи для врегулювання конфліктів, збереження миру та безпеки в суспільстві, а також для збереження довіри до правової системи та забезпечення дотримання прав і свобод громадян.

Ментальний зміст правової культури включає як теоретичну, так і практичну правосвідомість суспільства. Це комплекс уявлень та цінностей, що впливають на поведінку людей та відображаються у формах правового регулювання суспільних відносин. Якщо правова система функціонує на основі законності, соціальної справедливості та поваги до прав та свобод людини, це сприяє зростанню правосвідомості усіх членів суспільства. Навпаки, коли правові колізії, конфлікти та зневага до права домінують у суспільстві, це може призвести до деформації правової культури, порушення прав та порушень правопорядку [4, с. 213].

Тому, вважаємо за необхідне, деформацію правосвідомості також віднести до проблемного аспекту у розвитку правової культури, оскільки вона призводить до порушень прав та невідповідності нормам закону.

Люди з деформованою правосвідомістю можуть неправильно розуміти або ігнорувати закони та правила, що призводить до їх порушень.

Деформована правосвідомість може сприяти поширенню корупції та беззаконня в суспільстві, коли люди не розуміють важливості дотримання закону та правових норм. В судових процесах деформована правосвідомість може призвести до прийняття неправомірних рішень, оскільки судді або учасники судових процесів можуть перекучувати факти або ігнорувати законність.

Люди з деформованою правосвідомістю можуть вважати, що право і правосуддя не ефективні або несправедливі, що призводить до відмови від їх використання для захисту власних прав та інтересів. Деформація правосвідомості може призвести до загального підриву довіри громадян до правової системи та правосуддя, що створює перешкоди для їх нормального функціонування.

Отож, усунення деформації правосвідомості вимагає широкомасштабних заходів, спрямованих на освіту, підвищення правової грамотності та формування позитивних цінностей в суспільстві. Тільки за таких умов можна буде досягти стабільності, справедливості та законності у суспільстві.

Педагогічна думка України тлумачить правове виховання як формування морально-правової (а також етично-правової) культури, яка включає в себе: володіння певною системою знань і ціннісних орієнтацій естетики, моралі, права в їх єдності; готовність дотримуватись правових норм і громадянських обов'язків; правову пропаганду; виховання в душі поваги до законів і прав; формування активної життєвої позиції; неприпустимість антисуспільних дій та порушень громадського порядку [5, с. 42].

Правове виховання ґрунтується на тому, що на основі оволодіння людиною певними юридичними знаннями підвищується рівень її правової культури, в людини з'являються відповідні юридичні переконання, установки, навички, з'являється повага до права і закону. Позитивна правосвідомість, позитивне правове мислення людини має знайти зовнішній прояв у відповідній юридично значущій поведінці, а саме у правомірній поведінці.

Правове виховання як цілеспрямований засіб, інструмент підвищення рівня правосвідомості та правової культури людей передусім забезпечується використанням таких форм правового виховання, як правова освіта, правова агітація, правова пропаганда, правове самовиховання [3, с. 323–324].

Правове виховання, хоча і є важливою складовою розвитку правової культури, може також виступати як проблемний аспект у цьому процесі.

Недостатня кількість освітніх ресурсів, включаючи недостатнє фінансування та недостатню кількість кваліфікованих педагогічних кадрів, може перешкоджати ефективному проведенню правового виховання. Недостатня кількість практичних занять та ситуативних вправ може ускладнювати засвоєння правових знань та навичок, необхідних для формування правової культури.

Деякі соціальні групи можуть мати обмежений доступ до освіти та правової інформації, що призводить до нерівності у доступі до правового виховання та формування правової культури. Також, деякі методи виховання можуть бути неефективними у формуванні правової свідомості та цінностей, що призводить до недостатнього розвитку правової культури.

Соціальне та сімейне середовище може впливати на формування правової культури у негативний спосіб, сприяючи розвитку антиправових уявлень та поведінки.

Тому, усунення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи збільшення інвестицій у освіту, підвищення якості навчання та методик виховання, забезпечення доступу до правової інформації для всіх соціальних груп, а також сприяння позитивним змінам у соціальному середовищі. Тільки через це можна забезпечити ефективний розвиток правової культури в суспільстві.

На основі аналізу проблемних аспектів у розвитку правової культури в Україні можна виокремити кілька перспектив вдосконалення даного феномену:

– реформи в судовій системі та правоохоронних органах з метою забезпечення їхньої незалежності, прозорості та ефективності;

– посилення антикорупційних заходів та впровадження прозорих механізмів контролю за діяльністю державних органів і посадових осіб;

– збільшення доступності та зрозумілості законодавства для громадян через освітні та інформаційні кампанії;

– залучення громадськості до процесів прийняття рішень та реалізації законодавства шляхом розвитку громадянського суспільства та активного участі громадян у демократичних процесах.

Дані заходи сприятимуть покращенню рівня правової культури в Україні та сприятимуть розвитку правової держави.

Висновки. Правова культура в Україні відображається на кількох рівнях, і вона має як позитивні, так і негативні аспекти. З однієї сторони, українське суспільство проявляє певний рівень правової свідомості, що виявляється у великій увазі до прав і обов'язків, збереженні законності та відповідальності перед законом. З іншої сторони, існують проблеми, такі як корупція, незгодженість законодавства, недостатня довіра до правоохоронних органів та судової системи.

Сучасний стан правової культури в Україні потребує серйозних зусиль зі сторони влади, суспільства та освітніх установ для впровадження системних заходів з підвищення правової свідомості та відповідальності перед законом. Тільки шляхом спільних зусиль можна змінити ситуацію та побудувати справедливе та законне суспільство.

Для поліпшення стану правової культури в Україні потрібні системні реформи у сфері правосуддя, правової освіти, а також забезпечення прозорості та відкритості владних структур.

Список літератури:

1. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2020. 314 с.
2. Петришин О. В., Кагановська Т. Є., Передерій О. С. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. Т. 29. № 3. С. 89–107.
3. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
4. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Х. : Право, 2009. 352 с.
5. Пунько О.В. Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Випуск 27. Том 1, 2014. С. 42–46.
6. Сербин Р. А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н. : спец.: 12.00.12 «Філософія права». К. : 2003. 17 с.

Polishchuk T.S. THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF LEGAL CULTURE IN UKRAINE

The relevance of the article lies in the fact that legal culture is an important component of any society, which determines the degree of compliance of citizens with laws, the level of trust in justice and general legal awareness. In Ukraine, the development of legal culture is of great importance in the context of building a democratic and legal state. However, there are numerous challenges and problems on the way to improving the legal culture. Insufficient legal education, corruption, mistrust of justice and other negative phenomena complicate this process. The purpose of the article is to analyze and identify the main problems that affect the development of legal culture in Ukraine, as well as to determine specific perspectives and ways to improve legal culture in Ukraine. The article is devoted to the theoretical and legal analysis of the current state of legal culture in Ukraine, as well as problematic aspects in the development of legal culture in Ukraine. Among the problematic aspects are insufficient legal education of the population, low level of compliance with legal norms, corruption and lawlessness, as well as inefficiency of education methods and lack of access to legal information. In the context of prospects for improving legal culture in Ukraine, such areas as educational reform, information campaign, creation of a favorable legal environment, use of innovative methods of education and support for the development of civil society are considered. The conclusions of the article are aimed at increasing the level of legal awareness and responsibility before the law of Ukrainian society. The legal culture in Ukraine is reflected on several levels, and it has both positive and negative aspects. On the one hand, Ukrainian society shows a certain level of legal consciousness, which is manifested in great attention to rights and obligations, preservation of legality and responsibility before the law. On the other hand, there are problems such as corruption, inconsistency of legislation, lack of trust in law enforcement agencies and the judicial system. The current state of legal culture in Ukraine requires serious efforts on the part of the authorities, society and educational institutions to implement systematic measures to increase legal awareness and responsibility before the law. Only through joint efforts can we change the situation and build a just and legal society. To improve the state of legal culture in Ukraine, systemic reforms in the sphere of justice, legal education, as well as ensuring the transparency and openness of power structures are needed.

Key words: legal culture, legal system, state policy, civil society, corruption, deformation of legal consciousness, justice, legal behavior, legal education, subculture, counterculture.